

פרשת תרומה שנת תש"פ

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

הואיל משה

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי: ולמעלה כתיב ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה:

והנבס"ד לפרש סמיכות הפרשיות, דאיחא במסכת שקלים (פ"א מ"ג), את מי ממשכנין, לזים וישראלים, גרים ועבדים משוחררים, אבל לא נשים (ונתנו איש כופר נפשו כתיב ולא אשה), ועבדים (דאין עבדים חייבין אלא במצות שנשים חייבות), וקטנים, כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק (אביו משהתחיל ואם מת אביו הוא שוקל על ידי עצמו), ולהלן (משנה ה') איתא, אף על פי שאמרו אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים, אם שקלו מקבלין מידן (ובתנאי שימסרום לציבור לגמרי כי היכי דלא להוי קרבן ציבור קרב משל יחיד) עיי"ש.

וכתב הברטנורא, וקטנים אפילו הביא שתי שערות והוא פחות מבן עשרים עיי"ש, הרי דס"ל דמה"ת אין חיוב ליתן מחצית השקל רק מבן עשרים ומעלה, אך התוס' יו"ט (משנה ד') הביא דבריו וכתב וז"ל, ולא ידעתי מי הכריחו לכך, דמתני' דתנן קטנים מסתברא דעד בן י"ג שנה הוא ככל קטנים בעלמא, וכן פי' הרמב"ם בפירושו ובחבורו, והרמב"ן בפי' החומש (פרשת כי תשא), וכן מבואר בהדיא בירושלמי (פ"א ה"ג), והא דכתיב כל העובר על הפקודים מבן עשרים שנה וגו', לא מייירי במחצית השקל לדורות אלא במה שנתנו באותו הדור לאדנים למשכן עיי"ש.

מבואר מזה, דהרע"ב ס"ל דהא דתנן דקטנים אין ממשכנין אותן אך אם שקלו מקבלין מידם, מייירי שהם גדולים המחוייבים בכל מצות התורה, ומ"מ מצות מחצית השקל אין בהם רק עד שיהיו בן כ', ומ"מ אם נתנו מקבלין מידן, והרמב"ם והרמב"ן ס"ל דמייירי בפחותים מבן י"ג, דמבן י"ג ואילך חייבין ליתן וממשכנין אותן, וקטנים פחותים מבן י"ג אם רצו לשקול מקבלין מהם.

ובאליך הקדוש, ובהקדמה לספר שב שמעתתא (ד"ה יעסוק אדם) דקדקו אמאי כתיב ויקחו, היה לו לומר ויתנו עכ"ק, ולהניל י"ל, דרשיז"ל כתב שלש תרומות כתב כאן, אחת לקופות לקנות מהן קרבנות ציבור וכו' עיי"ש, ולשיטת הרמב"ם דמקבלים שקלים אף מן קטנים פחותים מ"ג שנים, ומעתה במחצית השקל של קטנים לא שייך לומר ויתנו, שהרי בקטנים אין מתנתן מתנה, ולכן אמר רק בלשון לקיחה דוקא, שאם שקלו מקבלין מידם.

ובספר שער המלך על הרמב"ם (ריש הל' שקלים), ד"ה תו ק"ל הקשה, דלפי דבריו דקטנים פחותים מבני י"ג שנה שנתנו שקלים מקבלין מידם, והרי כיון שהנותן לתרומת הלשכה צריך ליתנו לציבור לגמרי כי היכא דלא ליהוי קרבן ציבור קרב משל יחיד, ומעתה קשה כיון דקיי"ל דקטן אינו מקנה לאחרים מה"ת עד שיגדיל ויביא שתי שערות, וכמש"כ הרמב"ם בהל' מכירה (פכ"ב ה"ב), א"כ היכי מהני בהו מסירה לציבור, סוף סוף מדאורייתא נמצא קרבן ציבור קרב משל יחיד, ובהדיא כתב הרמב"ם בהל' לולב (פ"ח ה"ו) דאין נותנין לולב לקטן ביו"ט ראשון, שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מה"ת, ונמצא שאם החזירו לו אינו חוזר עיי"ש, וא"כ ה"נ דכוותא, אע"ג דמתקנת חכמים נמצא קרבן ציבור קרב משל ציבור, מ"מ כיון דמדאורייתא לאו בר הקנאה הוא, נמצא דבר תורה קרב משל יחיד, ולא מהני, דומיא דלולב, ובשלמא לשיטת הרע"ב דס"ל דפחות מבן כ' פטור משקלים, איכא למימר דמתני' דקתני אם שקלו מקבלין מידם מייירי בקטנים שהביאו ב' שערות, אלא שהם פחותים מבני כ', אבל לדעת הרמב"ם והרמב"ן קשה עכ"ק עיי"ש.

ובקצות החושן (סי' רל"ה סק"ד) כתב וז"ל, וכן נראה מוכח (דקנין דרבנן מהני לקנין דאורייתא), מהא דתנן במסכת שקלים (פ"א), אף על פי שאמרו אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים, אם שקלו מקבלין מידן, וכתב הברטנורא, ובתנאי שימסרום לציבור לגמרי כי היכי דלא ליהוי קרבן ציבור קרב משל יחיד עיי"ש, והיכי מצי קטנים מסרי לציבור יפה, הא פעוטות אין מתנתן מתנה אלא מדברי סופרים, והרי מן התורה אין כאן מתנה לציבור, ונמצא דקרבן ציבור קרב משל יחיד, אלא על כרחך כיון דמדרבנן הוי קנין מהני נמי לדאורייתא, ומזה ראייה למש"כ הבית יוסף באבהע"ז (סי' כ"ח), דהטור כתב, היה לו מלוה על אחרים ואמר לה הרי את מקודשת לי בחוב שיש לי ביד זה כמעמד שלשתן מקודשת אפילו היא מלוה על פה וכו', וכתב הבית יוסף וז"ל, וכתב רבינו ירוחם דמקודשת היינו מדרבנן כיון דמעמד שלשתן תקנתא דרבנן היא עכ"ל, ואינו מוכרח, דהא איכא למימר כיון דתקינו רבנן נקנו לה המעות, וכיון שנקנו לה הו"ל כאילו נתן לה כסף והוא מקודשת דאורייתא עכ"ל הבית יוסף, אמנם לפימש"כ הברטנורא שם דקטנים דתנן שם היינו פחותים מעשרים עיי"ש א"כ לאו ראייה מזה, אלא דהרמב"ם בפירושו ובחיבורו מפרש לה בקטנים שפחותים מבן י"ג, וכיון דתנן ואם שקלו מקבלין מידם מוכח דקנין דרבנן מהני לדאורייתא עיי"ש, וכ"כ בספר אבני מילואים (סי' כ"ח סק"ג) עיי"ש.

ובהואיל משה שנת תשע"ו (אות נ"ה) הבאנו מכ"ק אדמו"ר מצאנז-קלויזענבורג שליט"א לבאר במאי היה תלוי פלוגתתם, דלכאורה צ"ב היאך נשא יעקב שפחות, הלא הקב"ה אמר לאברהם (בראשית פרשה י"ז-י) והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריו לדרתם לברית עולם להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו, ואיתא במסכת יבמות (דף ק:) דהקב"ה אמר לאברהם לא תנסב עובדת כוכבים ושפחה דלא ליוול זרעך בתרה עיי"ש, והיאך עבר יעקב על אזהרה זו, אך י"ל כמש"כ הרמב"ן (בראשית פרשה כ"ו-ה) דהאבות קיימו התורה רק בארץ ישראל ולא בחו"ל, ולכן שפיר היה יעקב יכול לישא שפחה.

אך כתב השפע חיים זצ"ל מובא בדברי תורה (שנה ד' גליין ט"ו), דמה שכתב הרמב"ן דהאבות לא קיימו התורה רק בארץ ישראל ולא בחו"ל א"ש רק אם אמרינן דא"י מוחזקת לנו מאבותינו, וכבר היתה בה קדושת ארץ ישראל אז יש לחלק ולומר דבחו"ל לא קיימו את התורה רק בארץ ישראל, משא"כ אם אמרינן דארץ ישראל אינה מוחזקת לנו מאבותינו, ולא היתה בה עדיין קדושת ארץ ישראל, א"כ אי אמרינן דקיימו כה"ת עד שלא ניתנה, מהיכא תיתי לחלק ולומר דרק בארץ ישראל קיימו התורה ולא בחו"ל, ואז לא שייך לומר דאיכא נפקא מינה בין חו"ל לארץ ישראל עכ"ד השפע חיים זצ"ל, ולפי"ז י"ל דזה היתה מחלוקת יוסף והשבטים, דהשבטים ס"ל דא"י אינה מוחזקת מאבותינו ולא שייך לחלק בין אר"י לחו"ל, ויעקב לא היה מותר ליקח את השפחות, ולכן זלזלו בבני השפחות, לפי שיעקב עשה נגד ההלכה, אבל יוסף ס"ל דאר"י מוחזקת לנו מאבותינו, ויעקב אינו מחוייב לקיים התורה בחו"ל ובני השפחות יחשבו כאחד הבנים, ואין להשבטים זלזול בהם עכ"ד כ"ק אדמו"ר מצאנז-קלויזענבורג שליט"א.

ובספר ישועות יעקב (פרשת וישב) כתב, דאיתא במסכת ב"ב (דף ק:) דאברהם אבינו קנה את הארץ בחזקה כדכתיב (בראשית י"ג-י) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה עיי"ש, אך אברהם אבינו לא היה לו בארץ רק קנין הגוף, כי הכנעני היה אז בארץ ואכל פירותיה, והיה לו בארץ קנין פירות, ולפי"ז אי ס"ל קנין פירות הוה כקנין הגוף, לפי"ז ארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, אבל אי ס"ל קנין פירות ל"ה כקנין הגוף, א"כ ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו עיי"ש, ועיין בספר לקט יוסף ערך ארץ ישראל (אות כ"ו).

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ח), ואמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע, מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו, חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים וכו', ומשה השיב להם כתיב בתורה אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כלום למצרים ירדתם וכו' עיי"ש, מבואר מזה דלכן זכו בני ישראל לקבל התורה ולא המלאכים, מחמת שהמלאכים לא היו במצרים.

ובשו"ת קול אריה (סי' י"ח) כתב, דפלוגתת הפוסקים אי קנין דרבנן מהני לדאורייתא, תליא בפלוגתת ריו"ח ור"ל במסכת גיטין (דף מ"ז:) אי קנין פירות כקנין הגוף דמי או לא, והיינו משום דגם כקנין דרבנן עכ"פ משתמש באותו חפץ כרצונו, וכיון דיש לו זכות השתמשות מה בכך דמן התורה אינו שלו, סוף כל סוף הרי הוא ברשותו ומשתמש בו בהיתר, וי"ל דאזלינן בתר ההשתמשות והתשמיש אצלו הוא והו"ל עכ"פ קנין פירות, ולכן אי ס"ל קנין פירות הוה כקנין הגוף הרי הוא שלו לגמרי, דהא אידך אין לו בו השתמשות כלום ורשות התשמיש שלו עדיף מקנין הגוף של השני, משא"כ אי ס"ל דלאו כקנין הגוף דמי, אז אין לנו לילך בתר רשות ההשתמשות אלא אחר קנין הגוף והרי אינו שלו מן התורה, וא"כ קנין דרבנן לא מהני לדאורייתא עיי"ש.

ובספר שמע יעקב בפרשתן (דף של"ח) העיר, דלכאורה יש לבני"ט טענה שלא להביא נדבות למשכן, שהרי לא היה להם אלא הרכוש גדול, ותנאי היה מפורש ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ואח"כ יצאו ברכוש גדול, דמשמע אי יקיימו החוב דת' שנים יטלו רכוש גדול ואם לאו לא יטלו, דומיא דשנינו במסכת ביצה (דף כ:), ההוא גברא דאמר להו הבו ליה ארבע מאה זוזי לפלוני ולנסיב ברתא, אמר רב פפא, ארבע מאה שקיל, וברתיה אי בעי נסיב אי בעי לא נסיב, טעמא דאמר הבו ליה ולנסיב, אבל אי אמר לנסיב והבו ליה, אי נסיב שקיל, ואי לא נסיב לא שקיל עיי"ש, והכא נמי דקאמר ברישא ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה והדר אמר ואח"כ יצאו ברכוש גדול, איכא למימר דכל שלא נשתעבדו ת' שנה הרכוש גדול גזולה הוא בידם, ויחששו ישראל על הדבר לבלתי עשות לגבוה ממנו דבר עיי"ש.

אך איתא במד"ר פ' בא (פרשה ט"ו-א), אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב"א) הנה הסתיו עבר, ופי' כיפה תואר (ש) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות עיי"ש, ושפיר קיימו החוב דד' מאות שנים, והרכוש הגדול שייך לבני ישראל, וליכא שום חשש דגזל, ומותר לעשות ממנו דבר לגבוה.

ואיתא במסכת שבת (דף ע"ג), אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, וכתבו התוס' (ד"ה ה"א), ואע"ג דבלא"ה נגזר דכתיב ועבדום וענו אותם, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ אלא ע"ז זה עכ"ד, הרי דקושי השעבוד הוא בשביל חטא דמכירת יוסף, א"כ ליכא למימר דהשלים הזמן, ושוב איכא חשש דהרכוש מצרים גזולה הוא בידם.

ואיתא במדרש רבה פ' וישב (פרשה פ"ד-ו), ויבא יוסף את דבתם רעה, מה אמר, ר' יהודה אומר, מזלזלים הם בבני השפחות וקורין להם עבדים עיי"ש, ובירושלמי פאה (פ"א ה"א) איתא מה אמר, ר' יהודה אומר, מזלזלים הם בבני השפחות ונוהגים בהם כעבדים עיי"ש.

במאי, אי בשחיטה שחיטה כשרה בזר וכו', ופרש"י ואין כאן זרות עכ"ל, ומשמע מלשונו דרק איסור זרות ליכא, הואיל ושחיטה כשרה בזר, אבל משום איסור שבת מיהא איכא, מבואר מזה דאף דהזר רשאי לשחוט זהו דוקא בימות החול, אבל ביום השבת אסור, והיינו משום דלא הותרה מלאכת שבת במקדש אלא לכהנים בלבד אבל לא לזרים, ואפילו גבי שחיטה דכשרה בזרים.

ועיי"ש בבית מאיר שכתב דכן מוכח להדיא מהא דאיתא במסכת סנהדרין (דף ג:) תנו רבנן, ובת איש כהן כי תחל לזנות, יכול אפילו חללה את השבת, ת"ל לזנות בחילולין שבזנות הכתוב מדבר וכו', ולהלן (דף ג"א) איתא, אמר מר, יכול אפילו חיללה שבת, ופריך הגמ' חיללה שבת בת סקילה היא (והיכי ס"ד דהקל בה הכתוב משאר בנות ישראל לידון במיתה קלה), אמר רבא, הא מני ר"ש היא דאמר שריפה חמורה, סד"א הואיל ואחמיר בהו רחמנא בכהני דרבו בהו מצות יתירות תידון בשריפה קמ"ל, ופריך הגמ' מאי שנא מיניה דידיה (לענין שבת למה יחמיר לנו בנקיבות יותר מן הזכרים כהנים), ומשני, סד"א איהו דאשתריא ליה שבת לגבי עבודה (ומשו"ה היכא דלא אשתריא ליה מיהו לא תחמיר עליה), היא כיון דלא אשתריא שבת לגבה אימא תידון בשריפה קמ"ל, וקשה דהא קיי"ל דשחיטה כשרה גם בנשים כמבואר במסכת זבחים (דף ל"א:), וא"כ הדקל"ד מאי שנא מיניה דידיה, ובהכרח צ"ל דבשבת מותרת העבודה רק בכהן בלבד עכ"ד.

ומעתה לשיטת רש"י הנ"ל דאף דקיי"ל שחיטה כשרה בזר, זהו דוקא בחול אבל בשבת דוקא כהן שוחט אבל לא זר, והקשה בספר כלי חמדה (פרשת ויקרא) דא"כ איך הקרבן פסח דוחה שבת, הא כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שלית, וע"כ מזה ראייה דאף אם איהו לא מצי עביד עכ"ז מצי למיעבד שליח, הרי דאיכא מאן דלא ס"ל הך סברא דמי איכא מידי וכו' עיי"ש, מבואר מזה דלשיטת רש"י דזר אינו שוחט בשבת, י"ל דלא ס"ל הך סברא דמי איכא מידי וכו'.

והנה המפ' האריכו בדברי רש"י הנ"ל דאף דשחיטה כשרה בזר עכ"ז בשבת אינו רשאי לשחוט, דלכאורה אינו מוכן כלל ההבדל בזה בין ימות החול לשבת, דהרי עצם השחיטה מותרת בשבת ומחויבת לצורך הקרבן, וא"כ כיון דשחיטה כשרה בזר, מהיכי תיתי שיהא אסור לשחוט בשבת עד כדי כך דאמרינן דאם שחט חילל את השבת.

וכתב הכלי חמדה (פרשת ויקרא) אות ה' ד"ה ומה שנראה לבאר, עפ"י"מ ששמע בשם האבני נזר שהעיר דאמאי מותרין לשחוט את הקדשים בשבת בכל מעשה השחיטה, לפימש"כ היראים להוכיח דחתית העור ותחלת השחיטה אינו מוס, ונודע מש"כ הרמב"ם בפירוש המשניות בחולין (דף י"ד.) דהמשנה דהשוחט בשבת שחיטתו כשרה מיירי רק בשוגג דאי במזיד הו"ל מומר דשחיטתו פסולה, וכתב ושמא תאמר ולמה לא תהא שחיטת מזיד בשבת כשרה, הואיל ואינו מחלל שבת ואין שחיטתו פסולה אלא אחר גמר השחיטה, ואם שחט אח"כ שחיטה שניה הוא שיהיה אסור, דע שמשיתחיל

ולכאורה יש להעיר, דהנה המפ' הקשו דהיאך יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, דהגזירה היתה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, והם לא היו במצרים כ"א רד"ו שנים, ובספר ילקוט ראובני השלם פרשת בא (אות ק"ד) הביא מספר ציוני (פרשת לך לך) עה"פ והכנעני אז בארץ וז"ל, בברית בין הבתרים כשנגזר גלות על אבותינו, ירדו מלאכי השרת למצרים, ושהו שם עד שבאו ישראל לשם ויצאו משם, כל אותו זמן היו המלאכים שם, וכשנגאלו ישראל יצאו המלאכים אתם, ולכן התחיל חשבון הגאולה מברית בין הבתרים שהרי המלאכים נשתעבדו מאותה שעה, והיינו דכתיב יצאו כל צבאות ה' אלו המלאכים עכ"ל, וכיון דהמלאכים היו במצרים שוב נופל טענת משה כלום למצרים ירדתם, דהא לפי"ז היו במצרים, והדרא טענת המלאכים דהתורה שייכת להם.

ובזה יבואר המשך הכתובים, ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר, והיינו לקבל התורה, ולכאורה הא היה להמלאכים טענה שהתורה תנתן להם משום דינא דבר מיצרא, אך כיון דכתיב אשר הוצאתיך מארץ מצרים והם לא היו במצרים, אך לכאורה הא היו שם להשלים הזמן של ד' מאות שנה, ועכצ"ל דקושי השעבוד השלים, אך לכאורה קושי השעבוד בא על חטא דמכירת יוסף, וע"כ דהצדק הוא עם השבטים, דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו וקנין פירות הוה כקנין הגוף, וקנין דרבנן מהני לדאורייתא, ולפי"ז גם קטנים יכולים להקנות, ולכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וגו' ודו"ק.

ב) עוי"ל, דבספר מתת-יה (בפרשת) הקשה, דלכאורה איך היה משה רבינו יכול להיות שלוחם של ישראל לקבל הלוחות בשבילם, הא איתא במסכת קידושין (דף כ"ג:) אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני (לענין הקרבת קרבנות) שלוחי דרחמנא נינהו, דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצי עבדינן ואינהו מצי עבדי עיי"ש, וכיון שבני ישראל היו אסורים לעלות בהר, א"כ לא היו יכולים לקבל בעצמם את הלוחות, וא"כ איך הועיל השליחות עכ"פ עיי"ש.

ובספר גבורות שלמה מהגאון ר' שלמה קלוגער זצ"ל (פרשת ויקרא) כתב, דלפימש"כ הר"ן במסכת נדרים (דף ל"ה:) אהא דבעי הגמרא אי כהנים שלוחי דידן נינהו או דרחמנא, אע"ג דאסיקנא ביומא (דף י"ט:) דבודאי הוי שלוחי דרחמנא דמי איכא מידי דאנן לא מצינן למיעבד ושליח מצי עביד, מ"מ רצה לפשוט ממשנה או מברייתא עיי"ש, ולפי"ז ע"כ דאין זה כלל גמור, דאם היה זה דבר פשוט למ"ל לפשוט ממשנה או מברייתא, ובע"כ דאין זה פשוט כ"כ עיי"ש, ועיין בספר גבורות שמונים שכתב בכמה אותיות דראב"י דס"ל במסכת זבחים (דף מ"ז.) בעלים מפגלין חולק ג"כ על הך כללא דמי איכא מידי עיי"ש.

ומו"ר בספרו בנין צבי (אופן ה) כתב להוכיח דאין זו סברא ברורה לכו"ע, דאיתא במסכת יבמות (דף ל"ג:) זר ששימש בשבת יש כאן משום איסור זרות ומשום שבת, ופריך הגמ' זר ששימש בשבת

אלא לבסוף, דלמ"ד נקובת הושט הוה נבילה מחיים, נמצא דמכי התחיל השחיטה אסתלק החיות, וא"כ גמר השחיטה הוי במתה, וא"כ למ"ד ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף חל על כל המעשה שם שחיטה, וי"ל דהוא מפאת סילוק החיות, משא"כ למ"ד אינה לשחיטה אלא לבסוף ע"כ דמטעם גזה"כ הוא, דהרי אסתלק מקודם.

והתוס' במסכת חולין (דף ז.) ד"ה אלמא הקשו, דאיך חל איסור גיד הנשה על איסור אבר מן החי להמ"ד בהמה בחייה לאיברים עומרת, ותיצו דשם אי אפשר בענין אחר וע"כ חל, והרשב"א תי' דבעובר בעודו במעי אמו ליכא איסור אבר מן החי, דהרי יש לו היתר בשחיטת אמו, ואז חל איסור גיד הנשה, ודבריו צ"ב, דהרי גם בהמה יש לו היתר בשחיטה, אך החילוק הוא פשוט, דבהמה כשישחטנו אז נסתלק החיות וליכא אבמה"ח כלל, אבל בעובר כשיתר בשחיטת אמו עדיין נשאר החיות שלו, ואעפ"כ מותר משום אבמה"ח, א"כ שפיר לא חל עליו איסור אבמה"ח דאיסור גיד קדים, וכ"ז אי נימא דענין שחיטה הוא מפאת סילוק החיות, וע"כ דמפרכסת אינו חשוב כחי, ולכן שפיר יש לחלק בין בהמה לעיבור, אבל אי נימא דענין שחיטה הוא גזה"כ, א"כ הרי י"ל דמפרכסת כחי ואעפ"כ אין בו איסור אבמה"ח, וא"כ גם בבהמה משכח"ל דאבמה"ח מותר על ידי שחיטה, ושוב קשה מאי שנא מעיבור ונסתר תירוצו של הרשב"א, ועכצ"ל כתירוץ התוס' דא"א בענין אחר.

אמנם למ"ד דנין אפשר משאי אפשר א"כ מה לי בזה דא"א בענין אחר, מ"מ נילף מהכא דאיסור חל על איסור, ועכצ"ל דלמ"ד דנין אפשר משאי אפשר יתורץ כתי' הרשב"א משום דעובר יש לו היתר בשחיטת אמו, ועכצ"ל דענין שחיטה מפאת סילוק החיות, וס"ל כמ"ד ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, משא"כ למ"ד אין דנין אפשר משאי אפשר, א"כ שפיר יתורץ כתי' התוס', וא"כ י"ל דענין שחיטה מצד גזה"כ, וס"ל כמ"ד אינה לשחיטה אלא לבסוף עכ"ד.

והבאנו מש"כ בספר שמע יעקב, דלכאורה יש לבניי טענה שלא להביא נדבות למשכן, שהרי לא היה להם אלא הרכוש גדול, ותנאי היה מפורש ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ואח"כ יצאו ברכוש גדול, דמשמע אי יקיימו החוב דת' שנים יטלו רכוש גדול ואם לאו לא יטלו, ומעתה איכא למימר דכל שלא נשתעבדו ת' שנה הרכוש גדול גזולה הוא בידם, ויחששו ישראל על הדבר לבלתי עשות לגבוה ממנו דבר עי"ש.

והבאנו מה דאיתא במד"ר פרשת בא (פרשה ט"ו-א), אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב"א) הנה הסתיו עבר, ופי' ביפה תואר (ש) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות עי"ש, אך במסכת שבת מבואר דקושי השעבוד הוא בשביל חטא דמכירת יוסף, א"כ ליכא למימר דהשלים הזמן, ושוב איכא חשש דהרכוש מצרים גזולה הוא בידם.

לעשות חבורה בצואר הבהמה הוא מחלל שבת קודם שישחוט שום דבר מן הושט והגרגרת וכו' עי"ש, מבואר מזה דמיד בתחילת השחיטה הו"ל מחלל שבת, וא"כ תמוה מפני מה רשאי לעשות גם תחלת השחיטה בשבת, הא אפשר להתחיל ולחתוך עוד מע"ש דבכה"ג לא הוי בעל מום, ולשחטה בשבת, וכל מלאכה דאפשר לעשותה מע"ש אינו דוחה את השבת, ומתורץ האבנ"ז דכיון דאישתרי שבת לגבי עבודה הו"ל כמו ציצין שאין מעכבין שחזור עליהן כל זמן שלא פירש, ולכן שפיר מותר כל השחיטה בשבת, דאע"ג די"ל דשאני התם שכבר ניתן שבת לדחות לגבי מילה, משא"כ הכא בתחלת השחיטה שעדיין לא ניתן לחלל שבת, מ"מ י"ל דכיון דאישתרי שבת לגבי עבודה אין לחלק בכך כיון דהוי במעשה אחת שפיר הותרה כל השחיטה מתחלתה עד סופה.

ולפי"ז כתב הכל"ח די"ל דזהו סברת רש"י דזר אסור לשחוט בשבת אף דשחיטתו כשרה, מ"מ לא הותרה אלא לכהנים בלבד, אעפ"י דמה שכשר בו בודאי גם אצלו דוחה כמו כל הדברים שדוחין שבת במה שכשרים בו זרים, אבל כל הני מותרין רק מכה דחוויה ולא בגדר הותרה, ולכן כיון דלגבי הזר הוי רק בגדר דחוויה שוב תחלת השחיטה אינו דוחה את השבת, שהרי היה אפשר להתחיל לשחטו מערב שבת, דדוקא לכהן שהותרה אצלו כל עבודת הקרבנות שייך לומר הואיל ואשתרי אשתרי נמי תחילת השחיטה, משא"כ בזר שהוא מדין דחוויה לא הותרה אצלו תחילת השחיטה, ולכן זר ששחט בשבת חייב משום שבת על תחילת השחיטה עכ"ד.

והר"ן במסכת חולין (ש) הקשה על הרמב"ם הנ"ל, דאיך אפשר לומר דבתחלת השחיטה נעשה מומר, דהרי כל שחיטה מקרי מקלקל, דבחייה עומדת לשלשה דברים, רק דאפילו הכי חייב לענין שבת מחמת התיקון שהוציא מידי אבמה"ח, וא"כ בתחלת השחיטה הא עדיין לא תיקן והוי מקלקל ולא חילל שבת עדיין דהתיקון להוציא מידי אבמה"ח הוא רק בגמר שחיטה ואז הוא מחלל שבת ולא נעשה מומר עכ"ק, וכתב בספר לב אריה (ש) לתרץ, דכ"ז לא שייך רק אי ס"ל אינה לשחיטה אלא בסוף ועל תחילתו אין תורת שחיטה רק כשאר חובל והוי מקלקל, אבל אם ס"ל ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, א"כ מתחלת השחיטה מיד מתחלה התיקון להוציא מידי אבמה"ח, דהא בכל מלאכה שיש בה תיקון אטו לא מחייב עד שיגמור כל התיקון, וה"נ כאן כיון דגם על התחלה חל שם שחיטה, א"כ מתחיל בתיקון מיד בתחלתו והוי מחלל שבת, ובגמר השחיטה תו הוי פסול עכ"ד עי"ש.

ובשו"ת בן פורת ח"א (ריש ס' ד) כתב, דהפלוגתא אי ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף או אינה אלא לבסוף, תליא בפלוגתא אי דנין אפשר משאי אפשר, עפ"י מ' שחקר שם במצות שחיטה, אי הוה מפאת סילוק החיות שבזה מסתלק החיות מבעל חי, או מצד גזירת הכתוב שכן גזרה התורה שעל ידי שחיטה מותר הבעל חי, וכתב דבזה תליא פלוגתא הנ"ל אי ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף או

ובספר בנין דוד (אות נ"ג) כתב, שהשבטים חלקו על יוסף על אמרו כי הוא אשר ימלוך עליהם, וסברו דזה לא יתכן כיון שיוסף בא מביאה פסולה, שהרי יעקב נשא את רחל באיסור שתי אחיות, ואינו הגון למלכות דכתיב מקרב אחיך תשים עליך מלך ודרשינן במסכת ב"ק (דף פ"ח.) ממובחר שבאחיך, וה"נ ביוסף שבא מביאת איסור אינו ראוי להיות מלך, וזה היתה טענת השבטים על יוסף על מה שאמר על עצמו שיהיה מלך, דאין מן הראוי שיהיה מלך.

ובספר כסף נבחר (פרשת וישב) כתב ליישב מה שלקח יעקב שתי אחיות, עפ"מ ש"כ הרמב"ן בפרשת אחרי (פרשה י"ח-י"ח) עה"פ ואשה אל אחותה לא תקח לצרור וגו' וז"ל, ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור, יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו, כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות עכ"ל, ולפי"ז י"ל דהיכא דליכא לצרור שאינה צרה לחברתה שרי, וא"כ אצל רחל ולאה לא היה שום חשש שיהיו צרות זו"ז, שהרי רחל עצמה מסרה הסימנים ללאה כדאיתא במסכת מגילה (דף פ"ג.), ובודאי שלא היתה שנאה ביניהם, וליכא לצרור לגבייהו, ובכה"ג שרי גם ב' אחיות עיי"ש.

אך כתב שם, דכל זה א"ש אי ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר, והיינו דאפילו אי אסרה התורה שתי אחיות דעלמא לישא את שתיהן היינו דוקא התם שאי אפשר שתהיינה אוהבות זו לזו ובודאי ישנאו זה את זה ודבר זה לא רצתה התורה, אבל במקום שאפשר שלא תשנאו זה את זה כגון ברחל ולאה במקום זה לא אסרה התורה, ואין דנין היכא שאפשר מהיכא שאי אפשר, משא"כ אי ס"ל דנין אפשר משאי אפשר, ואפילו היכא שאפשר שיחיו שתיהן באהבה ואחוה כאחת עכ"ז כיון שאסרה התורה ליקח אשה ואחותה אסור בכל אופן ודנין אפשר משאי אפשר דאף היכא שאפשר בענין אחר אנו דנין מהיכא שאי אפשר ובכל אופן אסרה התורה, לפי"ז לא מצינו מענה ליעקב על מה שנשא שתי אחיות, ומעתה הא דהותר ליעקב לישא שתי אחיות הוא רק אי ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר עכ"ד.

ולפי"ז יבואר סמיכות הפרשיות, ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר וגו', היינו לקבל התורה, ולכאורה היאך יכול להיות שלוחם של ישראל, הא כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, וע"כ דלא ס"ל הך סברא מי איכא מידי וכו', ומוכח מהא דלא הותר לזר לשחוט בשבת רק לכהנים, משום דנעשה מומר בתחלת השחיטה, דס"ל ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, וס"ל דנין אפשר משאי אפשר, ואיכא איסור דשתי אחיות, וליכא חטא דמכירת יוסף, ושפ"י דקושי השעבוד השלים הזמן, וליכא שום חשש על הרכוש שהיתה בידם, ולכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה ודו"ק.

ג) עוי"ל, עפ"מ ש"כ בספר קדושת יו"ט (בפרשתן) לבאר מה דאיתא בתנא דבי אליהו רבא (י"ז-א), וכיון שקבלו ישראל עול מלכות שמים בשמחה, ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, מיד אמר הקב"ה

למשה שיאמר לישראל שיעשו לו משכן שנאמר דבר אל בני ישראל וגו' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם עיי"ש, עפ"מ ש"כ בספר ישמח משה לבאר למה ציוה השי"ת שבנ"י יתנדבו למשכן, הלא לי הכסף ולי הזהב כתיב (תני ב-ה), וכמו שהקב"ה גילה למשה באהלו מחצב של סנפירינין לצורך הלוחות כמבואר בויקרא רבה (פרשה ל"ב-ב), כמו כן היה יכול לגלות למשה אוצרות של כסף וזהב, ורשב"י שהיה איש ולא קל אמר בקעה אתמלי דינרי דדהבא ונתמלאת כדאיתא בשמות רבה (פרשה נ"ב-ג), וכתב היש"מ דהקב"ה רצה לזכות את בני ישראל שיהיה לכל אחד ואחד חלק משל עצמו במקדש ה' עיי"ש.

ואיתא בתנא דבי אליהו זוטא (פרק י"ט אות ג), אמרו רבותינו, בעוד כשהיו יעקב ועשו במעי אמן, אמר יעקב לעשו, עשו אחי, שני אחים אנחנו לאבינו, ושני עולמות יש לפנינו העולם הזה והעולם הבא, העולם הזה יש בו אכילה ושתייה ומשא מתן ולשאת אשה ולהוליד בנים ובנות, אבל העולם הבא אינו כן בכל המדות הללו, ואם הוא רצונך טול אתה העולם הזה ואני אטול העולם הבא וכו', באותה שעה נטל עשו בחלקו העולם הזה ויעקב נטל בחלקו העולם הבא וכו' עיי"ש, וכבר הקשו הקדמונים דכיון שחלק עוה"ז הגיע לחלקו של עשו כיצד רשאי בני ישראל ליהנות מחיי עוה"ז.

וכתב בספר ראש דוד (פרשת תצוה) בשם מהר"ש פרימו לתרץ, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח.), אמר ר"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למ"ל (מאי שנא דכתיב ה"א ביום גמר מעשה בראשית), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו, [הששי משמע הששי המיוחד במקום אחר, כדאמרין בחולין (דף צ"א.) הירך המיומנת, אף כאן ויהי ערב ויהי בקר של גמר מעשה בראשית תלוי ביום הששי והוא ששה בסיון שנתנה בו תורה] עיי"ש, וכיון בשעת מתן תורה ואומות העולם סירבו לקבל התורה, היה העולם מוכן לחזור לתוהו ובוהו, ועל ידי שבני ישראל קיבלו התורה המילו את העולם מחורבנו וביטולו, וא"כ הוי ליה כדין המציל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר דהרי אלו שלו כמבואר במסכת ב"מ (דף כ"א.), ומעתה חזרו בני ישראל וזכו בכל העולם ומלואו עיי"ש.

ונשמע מזה דעל ידי התורה קיימו בני ישראל את העולם ולכל עניני העולם הו"ל כמציל מזוטו של ים, אבל מי שאינו מקיים את התורה נמצא דלגביה דידיה נחשב העולם הזה כדבר שאינו שלו, וכל מה שבידו מעולם הזה הוא מחלקו של עשיו, ובהו יבואר מש"כ בבעל הטורים תרומה"ה אתוון תורה מ', כי מה שצווה הקב"ה על נדבת המשכן כדי לזכות אותם שיהיה לכל אחד ואחד חלק בבנין בית המקדש, כל זה הוא רק משום שקיבלו התורה בסיני, ולכן שפיר יכולין ליתן תרומה והו"ל לכל אחד ואחד משל עצמו, משא"כ אם לא היה מקבלים את התורה דאו אין להם חלק בעולם הזה לא היה שייך שינדבו למשכן, כי עשיו היה יכול לטעון דמה שלקחו ישראל העולם הזה הכל משלו וגזילה הוא בידם.

ואיתא במסכת חגיגה (דף י"ב), שאל ר' ישמעאל את ר' עקיבא כשהיו מהלכין בדרך, אמר לו אתה ששימשת את נחום איש גזם זו עשרים ושנים שנה שהיה דורש כל אתין שבתורה, את השמים ואת הארץ מה היה דורש בהן, אמר לו אילו היה נאמר שמים וארץ הייתי אומר שמים וארץ שמו של הקב"ה, עכשיו שנאמר את השמים ואת הארץ שמים שמים ממש ארץ ארץ ממש, את הארץ למה לי, להקדים שמים לארץ (דאי לא כתיב את הוה אמינא כאחת נבראו אלא שאי אפשר לקרות שני שמות כאחת להכי כתב את להקדים) עיי"ש.

ובספר חנוכת התורה (פרשת יתרו) כתב להעיר בהא דאמרינן שכו מצוה בהאי עלמא ליכא, הרי איתא במדרש רבה פרשת משפטים (פרשה ל"ט), מגיד דבריו ליעקב אלו הדברות, חוקיו ומשפטיו לישראל אלו המשפטים, לפי שאין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו, מדת ב"ו מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, והקב"ה אינו כן אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור (ולכן נקראו חוקיו ומשפטיו שכביכול הוא עצמו משמרו) וכו' עיי"ש, וכן איתא בירושלמי ראש השנה (פ"א ה"א), בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גזור גזירה, רצה מקיימה (הוא עצמו שאין גזירותיו אלא על אחרים), רצו אחרים מקיימים אותה (אלו הגזורים אין מקיימין אותה אלא אחרים מקיימין אותה), אבל הקב"ה אינו כן, אלא גזור גזירה ומקיימה תחילה, מאי טעמא, ושמו את משמרתו אני ה', אני הוא ששימרתו מצותיה של תורה תחילה וכו' עיי"ש, הרי דהקב"ה מקיים מצות התורה, וא"כ כיון דהתורה הזהירה לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר ובוימו תתן שכרו, האיך הקב"ה משהה שכר המצוות לעוה"ב, הא אית ביה משום בל תלין, ותירץ לפי"מ דאיתא במסכת ב"מ (דף ק"ג), האומר לחבירו צא שכור לי פועלים, שניהן אין עוברין משום בל תלין, זה לפי שלא שכרן (ולא קרינא שכיר גביה), וזה לפי שאין פעולתו אצלו (ולא קרינא ביה פעולתו אתך) וכו' עיי"ש, ולכן הואיל והתורה נמסרה לישראל ע"י משה דהיה שליח, על כן לא שייך בזה משום בל תלין, ושפיר אמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד, ועיי' בספר כרם חמד (בפרשתן) שהביא כן מספר כתר יוסף עיי"ש.

ובילקוט שמעוני (רמז תתקל"ז) ד"ה מכל משמר נצור לבך כתב וז"ל, ולפיכך לא פירש הכתוב שכר עושי המצוות, שיהיו עושין אותו מעצמם להרבות להם שכר, שכך שנינו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הווי כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס עכ"ל, וכן כתב בעיני יעקב עמ"ס ע"ז (דף א) הטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, דאי לאחר קיום המצוה מיד היה משתלם השכר, היו עושים המצוה לשם קבלת פרס ולא הוי כוונה מעלייתא, ואיתא במס' אבות (פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכו' עיי"ש.

ואיתא במסכת ר"ה (דף כ"ה), שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא, כפאו מאן וכו', אמר רב אשי שכפאוהו פריסיים, אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא וכו', אלמא קסבר רבא מצות אין צריכות כוונה, ור' זירא פליג עליה וס"ל דמצות צריכות כוונה עיי"ש, ולפי"ז כתב בספר ייטב פנים לשבת תשובה (מאמר כ"ח), דהא

ומעתה מבואר שפיר דברי התנא דבי אליהו, בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע, דהיינו שקיבלו עליהם את התורה, מיד אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה, כי לאחר שקיבלו עליהם את התורה ממילא זכו בכל טוב העולם, ועל ידי זה יכולים לנדב ולזכות בחלק במשכן ה' עכ"ד.

והנה כל זה דמהאי טעמא זוכין בני ישראל גם בעולם הזה משום דהוא כמציל מזוטו של ים א"ש רק אי ס"ל כדרשת ר"ל דיום הששי איתא דתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית, דבאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזור העולם לתוהו ובוהו, אמנם מצינו במד"ר (פרשה י"ט-י"ד) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, א"ר יודן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקודש, ובה נגמרה מלאכת העולם, ע"כ כתיב יום הששי עיי"ש, ופירשו המפ' דה"א יתירה לרבות שעה ראשונה, אחרונה ליום ששי ראשונה לשבת עכ"ד, ולפי"ז לא מוכח מכאן דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית.

ואיתא במכילתא פרשת יתרו (פ"ו-ד'), זכור את יום השבת לקדשו, זכור מלפניו ושמור מלאחריו, מכאן אמרו דמוסיפין מחול על הקודש עיי"ש, וכתב במרכבת המשנה, דדריש ליה מדכתיב את יתירה, לרבות דמוסיפין מחול על הקודש עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל דדרשינן את, וילפינן תוספות שבת מקרא זכור את, שפיר ילפינן מה' יתירה לענין התנאי, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן את, א"כ ילפינן תוספות שבת מה' יתירה, וי"ל דלא היה תנאי במעשה בראשית.

ובספר נחלת בנימין (מצוה ל"ז אות 1) העיר בהא דאמרינן דהקב"ה התנה תנאי במעשה בראשית, דהיאך חל התנאי בשעת בריאת העולם, הרי בדיני התנאים צריך שיקדים התנאי למעשה, ואם הקדים המעשה לתנאי תנאי בטל ומעשה קיים כמבואר במסכת ב"מ (דף כ"ז), ואחז"ל דבמאמר ראשון נברא העולם, ובהכרח דהתנאי היה לאחר שכבר נבראו שמים וארץ, והו"ל מעשה קודם לתנאי ובכה"ג לא מהני התנאי עכ"ק.

וכתב לתרץ, דא"ש אליבא דמ"ד דשמים נבראו תחלה ואח"כ היה בריאת הארץ, וא"כ י"ל דבמאמר ראשון נברא שמים ומיד התנה הקב"ה התנאי טרם בריאת הארץ, וא"כ לגבי הארץ שפיר חל התנאי דהו"ל תנאי קודם למעשה עיי"ש, ועפי"ז ביאר מה דאיתא במסכת שבת (ש"ס), אמר חזקיה, מאי דכתיב (תהלים פרק ע"ו-ט), משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה, אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה, ולמה יראה, כדריש לקיש, דאמר ר"ל, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למ"ל, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו עיי"ש, ויש לדייק דהו"ל שמים וארץ יראו ושקטו, ועפי"ז יבואר היטב, דדייקא ארץ היא אשר יראה, דהשמים לא חששה שמא תחזור לתוהו ובוהו, דהא הוי לגבי דידה מעשה קודם לתנאי דהתנאי בטל עיי"ש,

תלמידי חכמים עיי"ש, והנה שיטת הבה"ג הוא דמורא ת"ח הוא מ"ע דאורייתא ומנה במנין העשין לירא מפני החכמים, אמנם הרמב"ם בס' המצוות (ריש שורש השני) כתב וז"ל, לפיכך הראוי בזה שכל מה שלא תמצאהו כתוב בתורה ותמצאהו בתלמוד שלמדוהו באחת משלש עשרה מדות אם בארו הם בעצמם ואמרו שזה גוף תורה או שזה דאורייתא הנה ראוי למנותו שהמקבלים אמרו שהוא דאורייתא, ואם לא יבארו זה ולא דברו בו הנה הוא דרבנן שאין שם כתוב יורה עליו, וזה ג"כ שרש כבר נשתבש בו זולתינו ולכן מנה יראת חכמים בכלל מ"ע, ואשר הביאו לזה, לפי מה שייראה לי מאמר ר"ע וכו', ואם היה הענין כמו שחשבו למה לא מנו כבוד בעל האם ואשת האב מצוה בפנ"ע מחוברת אל כבוד אב ואם, וכן כבוד אחיו הגדול כי אלו האישים למדנו שאנו חייבים לכבדם ברובי וכו' עיי"ש.

והרמב"ן נקט כבה"ג ומתרץ את קושיית הרמב"ם דשאני כבוד בעל האם וכו' דהוי סניף למצוות כיבוד אב ואם, ולכן חייב רק בחיי אמו בכבוד בעלה ומשו"ה לא הוי מ"ע בפנ"ע, משא"כ יראת החכמים הוא מצוה בפנ"ע עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאי ס"ל דתפלה הוי עשה והוא ממנין התרי"ג מצוות, אז ס"ל דמורא ת"ח לא הוי מ"ע מה"ת, משא"כ אי ס"ל דתפלה לא הוי עשה אז ס"ל דמורא ת"ח הוי מ"ע מה"ת ואפיק הא ועייל הא, ועיין בספר בית ישראל על המצוות (מצוה כ"א אות א) ד"ה ובאופן אחר.

ובזה יבואר המשך הכתובים, ויבא משה בתוך הענין ויעל אל ההר, והיינו לקבל התורה, ולכאורה קשה למה ניתנה התורה ע"י שליח, וע"כ משום דאמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וכדי שלא יעבור על לא תלין פעולת שכיר ניתנה התורה ע"י שליח, והטעם דאמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, דעבודת ה' אסור לעשות על מנת לקבל פרס, דס"ל מצות צריכות כוונה, וס"ל דתפלה הוא מדרבנן, ולפי"ז מורא ת"ח הוא מ"ע מה"ת, דדרשינן את, ואי דרשינן את, ילפינן תוספת שבת מקרא זכור את יום השבת, וקרא דיום הששי קאי לדרשת ר"ל דהקב"ה התנה תנאי במעשה בראשית דאם לא יקבלו בני ישראל את התורה יחזור העולם לתוהו ובוהו, וא"כ כל מציאות העולם הוא רק בזכות ישראל, והו"ל כמציל מזוטו של ים דקיי"ל הרי אלו שלו, ועשיו אינו יכול לערער דגול הוא בידיהם, ולכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה, שיכולים לתת נדבת המשכן משלהם עצמם ודו"ק.

ד) עוי"ל עפ"י הנ"ל, דלכאורה היאך יכול להיות שלוחם של ישראל, הא כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, וע"כ דלא ס"ל הך סברא מי איכא מידי וכו', ומוכח מהא דלא הותר לזר לשחוט בשבת רק לכהנים, והבאנו מש"כ בבית מאיר להוכיח כשיטת רש"י דזר אינו שוחט בשבת, מהא דאמרינן סד"א איהו דאשתריא ליה שבת לגבי עבודה (ומשו"ה היכא דלא אשתריא ליה מיהו לא תחמיר עליה), היא כיון דלא אשתריא שבת לגבה אימא תידון בשריפה קמ"ל, וקשה דהא קיי"ל דשחיטה כשרה גם בנשים כמבואר בזבחים (דף ל"א), וא"כ הדקל"ד מאי שנא מיניה דידיה, ובהכרח צ"ל דבשבת מותרת העבודה רק בכהן בלבד עכ"ד.

אם שרי לעשות על מנת לקבל פרס תליא בפלוגתא אי מצוות צריכות כוונה מה"ת, דאי ס"ל מצוות צריכות כוונה אז צריך שיכוין לצאת ידי חובתו בלתי לשמו יתברך לעשות לו נחת רוח, ולא להנאת עצמו בשביל קבלת פרס וכדומה, ולמ"ד מצוות אין צריכות כוונה אז שרי לעשות על מנת לקבל פרס, שאין צריך לעשות המצוות בכוונה שלימה בלתי לה' לבדו, אלא דאף כאשר מתכוון להנאת עצמו יצא ידי חובתו, דלא גרע מאילו נעשה כלל בלא כוונה כלל דיצא, והיינו דאמרינן כפאו ואכל מצה יצא, שכפאו פרסיים, היינו שלא מרצונו הפשוט עשה המצוה, כי אם שכפאו קבלת כמה מיני פרס בזה ובכא, ועל זה אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא, היינו שתקע כמו משורר שיר בשביל שמשלמין לו פרס, כמו כן תוקע בשביל פרס של עוה"ז או עוה"ב, אפילו הכי יצא, דס"ל לרבא מצוות אין צריכות כוונה עכ"ד.

והנה הראשונים נחלקו אי מצוות תפלה הוא מה"ת או מדרבנן, דהרמב"ם בהל' תפלה (פי"א-ה"א) כתב, מ"ע מה"ת להתפלל בכל יום שנאמר ועברתם את ה' אלקיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם, אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה, וכ"כ בספר המצוות (מ"ע ה) עיי"ש, והרמב"ן בהשגות (ש) האריך טובא וחולק וס"ל דתפלה הוא רק מדרבנן עיי"ש.

ובספר פרדס דוד (פרשת ואתנן) כתב, דזה אי מצוות צריכות כוונה הוא מה"ת או מדרבנן, תליא בפלוגתת הרמב"ם והרמב"ן הנ"ל, דפלוגתתם תליא בקרא ולעבדו בכל לבבכם, דבמסכת תענית (דף ב.) איתא, לאהבה את ה"א ולעבדו בכל לבבכם איזו היא עבודה שהיא בלב הוה אומר זו תפלה עיי"ש, ולפי"ז אי דרשינן האי קרא לתפלה לפי"ז ליכא ילפותא לכוונת המצוה ואמרינן דמה"ת א"צ כוונה, משא"כ אי ס"ל דתפלה הוא מדרבנן, והקרא לא קאי לענין תפלה והך דתענית אסמכתא בעלמא הוא, א"כ דרשינן קרא ולעבדו בכל לבבכם על כוונת המצוה ואמרינן דמצ"כ מה"ת עיי"ש.

ולכאורה יש להעיר, דאיתא במסכת מכות (דף כ"ג:) דרש ר' שמלאי, שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמשה לאוין כמנין ימות החמה (שבכל יום מזהירים עליו שלא לעבור), ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם (דכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה), אמר רב המנונא מאי קרא, תורה צוה לנו משה מורשה, תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי (היינו דכתיב תורה צוה לנו משה), אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (הרי שית מאה ותליסרי) עיי"ש, ומעתה אי ס"ל דתפלה הוי עשה פש לו טפי מתרי"ג מצוות, ואי ס"ל דתפלה לא הוי עשה נמצא דחסר לדידיה ממנין המצוות, (וכקושיית התוס' במסכת סוטה (דף ג.) ד"ה ר' ישמעאל, גבי מחלוקת ר"ע ור"י אם לה יטמא, וקנא את אשתו, לעולם בהם יעבורו אם הנך ג' הוה רשות או חובה, והקשו התוס' דא"כ לר"י בצרי להו תלת או דלר"ע טפי תלת עיי"ש).

אך י"ל, דאיתא במסכת פסחים (דף כ"ב:), שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל אתין שבתורה, כיון שהגיע לאת ה"א תירא פירש וכו' עד שבא ר"ע ודרש את ה"א תירא לרבות

קיים עדיין מצות פו"ר, שוב י"ל דלא שחררה, ועכ"ז לא עשה איסור, משום דעשה דפו"ר דוחה דלא תהיה קדשה, אמנם י"ל דכיון דבדידה ליכא עשה, דנשים אינן מצוות על פו"ר, תו ליכא למימר עשה דוחה ל"ת, כמש"כ התוס' במסכת גיטין (דף מ"א.) ד"ה לישא שפחה עיי"ש, אך אי ס"ל דנשים מצוות על פו"ר, אז שפיר י"ל עשה דוחה ל"ת עכ"ד.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ה), האיש מצווה על פו"ר אבל לא האשה, ר' יוחנן בן ברוקה אומר על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו, ואמרינן בגמרא מנא הני מילי (דנשים אינן מצווין), אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון אמר קרא ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש, אדרבה וכבשוה תרתי משמע, אמר רב נחמן בר יצחק וכבשה כתיב עיי"ש, וכתב הנוב"י בספרו דורש לציון (סוף דרוש י"א), דזה תליא אי אמרינן יש אם למקרא או למסורת, דלמ"ד יש אם למסורת אז נשים פטורות משום וכבשה כתיב, משא"כ למ"ד יש אם למקרא אז נשים חייבות בפו"ר, דהא קרינן וכבשוה והקרי תרתי משמע עיי"ש, וכ"כ בספר חידושי הגרשוני (סוף פ"ו וישב).

ולפי"ז יבואר סמיכות הפרשיות, ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר וגו', היינו לקבל התורה, ולכאורה היאך יכול להיות שלוחם של ישראל, הא כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, וע"כ דלא ס"ל הך סברא מי איכא מידי וכו', ומוכח מהא דלא הותר לזר לשחוט בשבת רק לכהנים, וס"ל יש אם למסורת, ולפי"ז נשים פטורות ממצות פו"ר, וליכא למימר דאאע"ה נשא את הגר משום עשה דוחה ל"ת, וע"כ דשחרר את הגר, וחל חובת הגלות על כל זרע אברהם דהיינו יצחק וישמעאל, וברין שיהא כל אחד מהם משלם מחצית החוב דד' מאות שנה, ונמצא דשפיר השלימו בני ישראל את חלקם בגזירת השעבוד, וליכא שום חשש על הרכוש שהיתה בידם, ולכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה ודו"ק.

דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי: ואיתא בתנא דבי אליהו (פ"י-ז'), **וכיון שקבלו ישראל עול מלכות שמים בשמחה, ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, מיד אמר הקב"ה למשה שיאמר לישראל שיעשו לו משכן שנאמר דבר אל בני ישראל וגו' עיי"ש,** [ובספרי דרוש הביאו הנוסחא כיון שאמרו ישראל נעשה ונשמע מיד אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה] והוא פלאי.

והנבס"ד, עפ"מש"כ בספר זכרון יצחק פרשת לך (אות ד'), ובספר שתי ידות (בפרשתן), ובספר מאמר מרדכי (פרשת צו ופרישת ראה), ובספר טללי אורות (בפרשתן), דלכן הקדימו בני ישראל נעשה לנשמע, להורות דגדול שאינו מצווה ועושה מן המצווה ועושה, ולכן אמרו נעשה תחילה דהעדיפו לעשות לפני שיהיו מצווים מפי הגבורה עכ"ד.

ומו"ר זצ"ל בספרו בנין צבי (אופן ב') כתב ליישב קושית המפ' הנ"ל דגם בדידה אישתרי שבת בשחיטה, עפ"מש"כ בספר עטרת חכמים (ס"ד) ובספר מעיין החכמה (מצות העומה), דכיון דקיי"ל שנים שעשאוהו פטורין, י"ל דשחטו קרבנות בשבת על ידי שנים א"כ ליכא חילול שבת בשחיטה, משא"כ בכהן דאישתרי בהקטרה דהוי בכלי שרת ולא מהני בשנים, ושפיר קאמר דאיהו אישתרי שבת לגבייהו, משא"כ בנשים דבשחיטה ליכא חילול שבת.

אך העיר ע"ז ממה דאיתא במסכת חולין (דף כ"ט), תני רב יוסף, תזבח שלא יהא שנים שוחטים זבח אחד, תזבחהו שלא יהא אחד שוחט שני זבחים, ופירש"י (ד"ה תזבח) לרצונכם תזבחהו ואמרינן לקמן תזבחהו כתיב ויש אם למסורת, תזבח משמע דלשוחט יחידי קאמר ולא לשנים מדלא כתיב תזבחהו, ומדכתיב הוא משמע נמי אזבח שאף הוא יהא יחיד עיי"ש, ומבואר מדבריו דהא אם שנים רשאים לשחוט זבח אחד תליא בהא אי יש אם למקרא או למסורת, דרק אם אזלינן בתר המסורת דרשינן תזבחהו שלא יהא שנים שוחטים זבח אחד, ועיין בספר בית האוצר ח"א (כלל קפ"ג אות י"ז), וא"כ למ"ד יש אם למסורת ואי אפשר לשחוט בשנים איכא חילול שבת בשחיטה ומאי קאמר דבדידה לא אישתרי שבת, וע"כ דנשים אסורין לשחוט בשבת ובעי כהונה דוקא עכ"ד מו"ר זצ"ל.

והבאנו מש"כ בספר שמע יעקב, דלכאורה יש לבנ"י טענה שלא להביא נדבות למשכן, שהרי לא היה להם אלא הרכוש גדול, ותנאי היה מפורש ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ואח"כ יצאו ברכוש גדול, דמשמע אי יקיימו החוב דת' שנים יטלו רכוש גדול ואם לאו לא יטלו, ומעתה איכא למימר דכל שלא נשתעברו ת' שנה הרכוש גדול גזולה הוא בידם, ויחששו ישראל על הדבר לבלתי עשות לגבוה ממנו דבר עיי"ש.

אך בספר קרבן שבת (פרק א' ס"ד) כתב, דאי אמרינן דישמעאל הוה בנו של אאע"ה, א"כ גם הוא בכלל הגזירה דכי גר יהיה זרעך, א"כ חל חובת הגלות על כל זרע אברהם דהיינו יצחק וישמעאל, ובדין שיהא כל אחד מהם משלם מחצית החוב דד' מאות שנה, ונמצא דשפיר השלימו בני ישראל את חלקם בגזירת השעבוד, ולא יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, אך כ"ז הוא דווקא אי אאע"ה שיחרר את הגר וגם ישמעאל מתייחס אחר אאע"ה, משא"כ אי לא נשתחררה הגר והו"ל ישמעאל בן האמה דוולדה כמותה שאין מתייחס אחר האב, לא שייך לומר על ישמעאל כי גר יהיה זרעך עכ"ד.

אך כתב בספר אור תורה (פ' לך אות מ"ט), כיון דהגר היתה שפחה, ומבואר במסכת קידושין (דף ס"ז), כל מי שאין לה לא עליו ולא על אחרים קידושין הולד כמותה, ואיזה זה, זה ולד שפחה ונכרית, ולפי"ז הוה ישמעאל בנה כמותה ולא מקרי זרע אברהם, אך הא קיי"ל ביור"ד (ס"ו רס"ז ס"ט), דאם בא על שפחתו הולד הוה בן חורין לכל דבר, דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ומסתמא שחררה כדי שלא יהא איסור עיי"ש, אמנם י"ל דכיון דאאע"ה לא

ואיתא במדרש רבה (שמות פרשה מ"ג-א), בשעה שעשו ישראל אותו מעשה, ישב הקב"ה עליהם בדין לחייבם, שנאמר הרף ממנו ואשמידם, ולא עשה אלא בא לחתום גזר דינן שנאמר זוכח לאלהים יחרם, מה עשה משה, נטל את הלוחות מתוך ידו של הקב"ה כדי להשיב חמתו, למה הדבר דומה, לשר ששלח לקדש אשה עם הסרסור, הלך וקלקלה עם אחר, הסרסור שהיה נקי מה עשה, נטל את כתובתה מה שנתן לו השר לקדשה וקרעה, אמר מוטב שתדון כפנויה ולא כאשת איש, כך עשה משה כיון שעשו ישראל אותו מעשה נטל את הלוחות ושברן וכו' עיי"ש.

ואיתא במדרש תנחומא (פרשה ח), אימתי נאמרה למשה הפרשה הזו של משכן, ביום הכפורים עצמו, אעפ"י שפרשת המשכן קודמת למעשה העגל, אמר רבי יהודה ברבי שלום, אין מוקדם ומאוחר בתורה וכו', ואתה מוצא שביהכ"פ נתכפר להם, ובו ביום אמר לו הקב"ה, ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, כדי שידעו כל האומות שנתכפר להם על מעשה העגל וכו', אמר הקב"ה יבא זהב שבמשכן ויכפר על זהב שנעשה בו את העגל וכו' עיי"ש, וכ"ה במדרש רבה פרשת פקודי (פרשה נ"א-ה), אמר הקב"ה, יבא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל, אמר הקב"ה לישראל, בשעה שעשיתם את העגל הכעסתם אותי באלה אלהיך, עכשיו שעשיתם המשכן באלה אני מתרצה לכם, הוי אלה פקודי המשכן עיי"ש, וכ"ה בילקוט שמעוני פרשת דברים (רמז תשצ"ב).

ובזה יבואר דברי המדרש, דלכאורה אי נימא דשבירת הלוחות היתה כדי לדונם כפנויה, א"כ לא היו צריכים כלל הכפרה, ול"ל תרומת המשכן, אך בשעה שאמרו ישראל נעשה קודם לנשמע, כדי שיקיימו המצוות כשאינם מצווים, דאינו מצווה גדול ממצווה ועושה, כדחזינן דלכן כהו עיני יצחק כדי שיקיים המצוות כשאינו מצווה ועושה, והא דנטל יעקב הברכות הוא משום דגזל עכו"ם מותר, דעכו"ם אינם קרויין אדם, ולפי"ז לא אמרינן דנכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, ומעתה שבירת הלוחות היתה משום שלמד ק"ו מפסח, ולא משום כדי לדונם כפנויה, וא"כ צריכים לכפרה על מעשה העגל, ולכן אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה ודו"ק.

ב) עוי"ל, דנודע מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן במהות קיום המצוות, דהרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פכ"ו) ס"ל, דכל המצוות שניתנו לישראל ל"ה כ"א לצורך ישראל להקנות מדות וענינים המועילים, וכדי שיעשו רצון השי"ת ובכך יקבלו שכר, אבל בשמים ממעל אין שום נפק"מ אם ישראל מקיימים את המצוות או לא, והוא עפ"י"מ דאיתא בבראשית רבה (פרשה מ"ד-א), אמרת ה' צרופה, רב אמר לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות, וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצוואר או מי ששוחט מן העורף, הוי לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהם הבריות, אבל הרמב"ן בפרשת תצא (פרשה כ"ב-ו) ס"ל, דכל המצוות שורשן בגבהי מרומים הם, וכל עבירה פוגם בעולמות העליונים, וכל מצוה שהאדם עושה הרי הוא מאיר ומתקן בעולמות העליוניים ומשפיע טובה לכל העולמות, ולהיפוך

ובספר נחלת יעקב פרשת תולדות (אות ט) הביא בשם החסד לאברהם וז"ל, הענין שהיה יצחק סומא כדי שישמור המצוות כשאינו מצווה ועושה כי סומא פטור מכל המצוות, וגם אברהם שמר המצוות קודם שנימול בשאינו מצווה, אבל יצחק היה נימול לשמונה ימים, והיה מלידתו מצווה, ולכן נעשה סומא שישמור המצוות כשאינו מצווה, וזה הטעם שצוה יצחק לעשו לעשות לו מטעמים ויעקב עשה כשאינו מצווה, בכדי שכל הג' אבות שמרו המצוות כשאינם מצווים, שגדול שכון מאוד עכ"ל, ועיין בספר חכמת התורה פרשת לך (דף ת"ג) שכתב נמי כן דיצחק נעשה סומא כדי שיקיים המצוות בתורה כשאינו מצווה ועושה עיי"ש.

ואיתא במדרש רבה בראשית (פרשה ס"ה-ה), רבי חנינא בר פפא פתח, רבות עשית אתה ה' אלקי נפלאותיך וגו', א"ר חנינא כל פעולות ומחשבות שפעלת אלינו בשבילנו, למה כהו עיניו של יצחק כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות עיי"ש.

ובספר אמירה נעימה (פרשת ויצא) כתב, דשפיר הותר ליעקב להערים וליקח את הברכות מעשיו כיון דהאבות היה להם דין ב"ג, אבל יעקב בעצמו ודאי יצא מכלל ב"ג דכתיב יעקב חבל נחלתו, ולכן כיון דגזל עכו"ם מותר הותר לו לקחת ברכתיו על עשיו עכ"ד.

ובס' פתח האהל ערך הריגה (דף כ"ג. מדפח"ס) כתב דזה אי גזל עכו"ם מותר או אסור, תליא בפלוגתא אי אמרינן דעכו"ם קרויים אדם או לא, דלמאן דס"ל בנהדרין (נ"ט) דעכו"ם קרויים אדם או אמרינן גזל עכו"ם אסור, ולמאן דס"ל ביבמות (א"א) דאינם קרויים אדם או אמרינן גזל עכו"ם מותר עיי"ש, ועיין בבנין דוד פ' מקץ (אות נ"ח).

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ו) ובמסכת יבמות (דף ס"ב), שבר את הלוחות מאי דריש, אמר, ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצוות אמרה תורה וכל בן נכר (מומר שנתכרו מעשיו לאביו שבשמים) לא יאכל בו, התורה כולה כאן (תלויה בלוחות הללו) וישראל מומרים על אחת כמה וכמה (שאינם כדי לה) וכו' עיי"ש, והמהרש"א במסכת יבמות (סג) בח"א הקשה בשם ספר פענח רזי, מהא דאמרינן במסכת סנהדרין (דף נ"ט) ר"מ אומר מנין שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככה"ג, שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא האדם, הא למדת שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה הרי הוא ככה"ג, ולפי"ז אודא לה הק"ו שעשה משרע"ה מפסח עכ"ק.

וכתבו המפ' לתרץ עפ"ימש"כ רשיז"ל בסנהדרין (סג) דר"מ דס"ל דהאדם מרבה עכו"ם לית ליה דר"ש דס"ל ביבמות (דף ס"א) דקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל משום דאתם קרויין אדם ואין עכו"ם קרויין אדם, ממילא לר"ש דס"ל דאדם ממעט עכו"ם, גם הך קרא אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ממעט ג"כ עכו"ם מעסק התורה, לפי"ז י"ל דגמ' הנ"ל דאמרינן דמשרע"ה שיבר את הלוחות משום דדרש ק"ו מפסח וכו' ס"ל כר"ש דאדם ממעט עכו"ם, וממילא ממעט ג"כ עכו"ם מעסק התורה, ושפיר דרש משה קל וחומר לשבור הלוחות.

לומר דאאע"ה שחרר את הגר עכ"ק, ובספר האשל (פרשת חיי שרה) כתב לתרץ, דאיתא במסכת ברכות (דף מ"ז:), מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה, ופריך, והיכי עביד הכי, והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר לעולם בהם תעבודו, ומשני לדבר מצוה שאני, ופריך מצוה הבאה בעבירה היא, ומשני מצוה דרבים שאני עיי"ש, ומוכח מכאן דהיכא דהוה מצוה לצורך רבים אז אמרינן דמותר לשחרר עבדו, משא"כ לצורך מצוה דיחיד אמרינן דאסור לשחרר, אך הר"ן במסכת גיטין (דף ל"ח:) לא ס"ל כן, דהא כתב שם דלכן מותר לשחרר לצורך מצוה, שלא אמרה תורה לעולם בהם תעבודו אלא כדי שלא ליתן להם מתנת חנם, וכענין שכתוב בעכו"ם לא תחנם, ולכן היכא שמשחררו לצורך מצוה ולא משום חנינה דידהו קעביד, אזי שפיר יש לומר דמותר לשחררו דהו"ל כנותן דמי עצמו דקיי"ל דיוצא לחירות עיי"ש, ולפי"ז אין לחלק בין היכא דהוה צורך רבים או צורך יחיד, ואפילו לצורך יחיד היכא דהוה לדבר מצוה מותר לשחררו, ולפי"ז לא עבר אאע"ה על העשה דלעולם בהם תעבודו, דהרי שחררה לצורך מצוה פו"ר, ואף היכא דהוה לצורך מצוה יחיד מותר לשחרר העבד עכ"ד.

והנה עצם סברת הר"ן דהא דאסור לשחרר עבדו הוא משום לא תחנם, והיכא דעשאו לשם מצוה ולא משום חנינה דידהו מותר לשחררו, כתבו האחרונים [עיי'ן שו"ת בית יצחק (אורח סי' י"ח בשולי המכתב) ובשו"ת משיבת מרדכי בפתיחה (אות ב)] דזה דוקא אי דרשינן טעמא דקרא, דאז שפיר יש לומר דהטעם הוא משום לא תחנם, והיכא דלא שייך חנינה מותר, משא"כ אי לא דרשינן טעמא דקרא, שוב יש לומר דאסור לשחרר העבד אפילו לצורך מצוה, דגזירת הכתוב הוא דבכל אופן אסור עיי"ש.

ולפי"ז אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא שפיר י"ל דמה דאסור לשחרר העבד הוי משום חנינה, והיכא דליכא חנינה מותר אף דהוה לצורך יחיד, ושפיר י"ל דאאע"ה שחרר את הגר וישמעאל נקרא בנו של אאע"ה, משא"כ אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, אז אמרינן דאפילו היכא דהוה לצורך מצוה אסור לשחרר העבד, ואאע"ה לא שחרר את הגר, וישמעאל לא הוה זרעו של אאע"ה.

ובזה יבואר המדרש בשעה שאמרו בני ישראל נעשה ונשמע, שהקדימו נעשה לנשמע והטעם משום דס"ל דגדול מי שאינו מצווה ועושה, ולפי"ז המצוות הם צורך גבוה, וס"ל דרשינן טעמא דקרא, ושפיר י"ל דאאע"ה שחרר את הגר וישמעאל נקרא בנו של אאע"ה, ויצאו בזמנם וליכא שום חשש על הרכוש שהיתה בידם, ולכן ויקחו לי תרומה ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

בעבירות שגורמין לפגם וקלקול בשפע העליון, וכדאיתא בויקרא רבה (פרשה כ"ט-ד"ב) עה"פ צור ילדך תשי, התשתם כוחו של יוצר, משמע דהמצוות צורך גבוה כביכול, וכשחוטאים אזי כביכול התשתם כוחו של יוצר.

ובספר הליקוטם לבעל סדר הדורות ערך מצות (אות נ"ג ואות ע"ט) הביא מדרשות הר"ן (דרוש ז'), דפלוגתת הגמ' אי גדול המצווה ועושה ממי שאין מצווה ועושה תליא בזה, דאי המצוות הם צורך גבוה לתקן בעולמות העליונים או שניתנו רק לצרף את הבריות, דאם המצוות ניתנו רק לעול על צוארינו כמלך הגזור גזירה על עבדיו, ממילא רק המצווה ועושה גדול, כי בלא זה שנצטוה אין מקום לקיים גזירת המלך, משא"כ אם המצוות המה צורך גבוה שבעשייתן נשפע טוב בכל העולמות אזי אפילו אינו מצווה ועושה גדול במעלה עיי"ש.

ובספר זרע ברוך שלישי (פרשת וישלח) כתב, דפלוגתא זו תליא אי דרשינן טעמא דקרא או לא דרשינן, דהמ"ד דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא ס"ל דהמצוות הן מצד גזירה, ומשום דמה איכפת ליה להקב"ה לשוחט מן הצוואר או מן העורף, ולא נתנו המצוות אלא לצרף בריותיו, ולכן ליכא למידרש טעמא דקרא דהלא בגזירה ניתנו ולא מצד הטעם, אבל למ"ד דרשינן טעמא דקרא ס"ל דהמצוות יש בהם טעם לשבח להשפיע טובה וברכה, ומשו"ה שפיר מצינו לדרוש הטעמים והענינים שבכל מצוה עכ"ד.

והבאנו מש"כ בספר שמע יעקב, דלכאורה יש לבניי טענה שלא להביא נדבות למשכן, שהרי לא היה להם אלא הרכוש גדול, ותנאי היה מפורש ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ואח"כ יצאו ברכוש גדול, דמשמע אי יקיימו החוב דת' שנים יטלו רכוש גדול ואם לאו לא יטלו, ומעתה איכא למימר דכל שלא נשתעבדו ת' שנה הרכוש גדול גזולה הוא בידם, ויחששו ישראל על הדבר לבלתי עשות לגבוה ממנו דבר עיי"ש.

והבאנו מש"כ בספר קרבן שבת (פרק א' סי' ד'), דאי אמרינן דישמעאל הוה בנו של אאע"ה א"כ גם הוא בכלל הגזירה דכי גר יהיה זרעך, א"כ חל חובת הגלות על כל זרע אברהם דהיינו יצחק וישמעאל, ובדין שיהא כל אחד מהם משלם מתצית החוב דד' מאות שנה, ונמצא דשפיר השלימו בני ישראל את חלקם בגזירת השעבוד, ולא יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, אך כ"ז הוא דווקא אי אאע"ה שחרר את הגר וגם ישמעאל מתייחס אחר אאע"ה, משא"כ אי לא נשתחררה הגר והו"ל ישמעאל בן האמה דוולדה כמותה שאין מתייחס אחר האב, לא שייך לומר על ישמעאל כי גר יהיה זרעך עכ"ד.

אך כבר הקשו המפ' הא אמרינן במסכת ברכות (דף מ"ז:), דהמשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו, ולפי"ז איך אפשר